

SATÓ, D. *Die Hallischen Schöffebücher aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts und der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts.*

Kyoto: Kyoto University Press, 2018, 382 s.

Na přelomu 20. a 21. století je česká a slovenská vědecká veřejnost svědkem širší snahy zpřístupnit čtenářům prameny středověkého a ranně novověkého práva z 15.–17. století cestou kritických edic anebo zevrubných, poznámkovým aparátem i věcným rejstříkem a komentáři opatřených chrestomatií. Uvedené konstatování se týká jak pramenů práva zemského – jako příklad uveďme Vladislavské zřízení zemské,³ moravská zemská zřízení,⁴ Obnovené zřízení zemské,⁵ Deklaratoria a Novelly,⁶ tak pramenů městského práva – kodifikací,⁷ právních knih⁸ i dalších pramenů.⁹

Do této kategorie lze zařadit rovněž nejnovější počín Dana Satóa z Kyotské univerzity. Totiž úplnou edici druhé části 5., dále 6. a 7. právní knihy přísedních z Halle, tj. z období

³ KREUZ, P. – MARTINOVSKÝ, I. *Vladislavské zřízení zemské: a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Dolní Břežany: Scriptorium, 2007.

⁴ JANIŠ, D. *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545 (pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení)*. Historický úvod a edice. Brno: Matice Moravská; Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, JANIŠOVÁ, J. – JANIŠ, D. *Moravská zemská zřízení a kodifikace zemského práva ve střední Evropě v 16. a na začátku 17. století*. Praha: Scriptorium, 2016, JANIŠOVÁ, J. *Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604*. Praha: Scriptorium, 2015.

⁵ KOUPILOV, O. – KOUPILOVÁ, M. – MALÝ, K. – ŠOUŠA, J. – ŠOUŠA, J., jr. – VOJTÍŠKOVÁ, J. – WOITSCHOVÁ, K. *Prameny k dějinám trestního práva v českých zemích v období absolutismu. Chrestomatie*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018.

⁶ MALÝ, K. – ŠOUŠA, J. – WOITSCHOVÁ, K. *Deklaratoria a Novelly*. In: MALÝ, K. – SOUKUP, L. (eds.). *Vývoj české ústavnosti v letech 1618–1918*. Praha: Karolinum, 2007.

⁷ *Práva městská Království českého. Edice s komentářem*. Praha: Karolinum, 2013 a MALÝ, K. – ŠOUŠA, J. (usp.). *Městské právo ve střední Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference „Práva městská Království českého“ z 19.–21. září 2011, Praha*. Praha: Karolinum, 2013.

⁸ Např. viz SPÁČIL, V. – SPÁČILOVÁ, L. *Míšeňská právní kniha. Historický kontext, jazykový rozbor, edice*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2010, SPÁČIL, V. – SPÁČILOVÁ, L. *České překlady Míšeňské právní knihy*. Olomouc: Memoria, 2018, KUCHÁR, R. *Žilinská právní kniha*. Bratislava: Veda, 2009, PÁTKOVÁ, H. – SMOLOVÁ, V. – POŘÍZKA, A. – CHARVÁT, F. – MATL, J. (eds.). *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*. Praha: Archiv hlavního města Prahy: Scriptorium, 2011 ad.

⁹ Viz např. SULITKOVÁ, L. *Městské úřední knihy z Archivu města Brna 1343–1619. Katalog. Úvodní svazek*. Brno, 1998, SULITKOVÁ, L. *Městské úřední knihy z Archivu města Brna 1343–1619. Katalog. I. svazek. Knihy městského hospodaření. 1., Knihy početní. a) Komorní počty 1467–1619*. Brno: Šifra, 1999, SULITKOVÁ, L. *Městské úřední knihy z Archivu města Brna 1343–1619. Katalog. II. svazek. Knihy městského hospodaření. 1., Knihy početní. b) Radní počty 1523–1619*. Brno: Archiv města Brna, 2001, SULITKOVÁ, L. *Městské úřední knihy z Archivu města Brna 1343–1619. Katalog. III. svazek 1.c) Knihy městského hospodaření. Knihy početní. Počty města a jeho zařízení 1468–1619*. Brno: Archiv města Brna, 2003.

let 1442–1505.¹⁰ Autor přitom navázal na starší edice Dreyhauptovu a Hertelovu¹¹ a tuto ediční činnost dokončil, když zpracoval doposud nevydané knihy. Vyplnil tím dlouho existující mezeru. Je třeba ještě upozornit, že jazykovou stránku právních knih z Halle zpracovala v nedávné době ještě např. Andrea Seidlová.¹²

Kritické edice týkající se středověkého a raně novověkého (nejen) městského práva z pohledu právněhistorické jurisprudence nelze vnímat jako činnost autopoeitickou. Nová vydání původních pramenů práva jsou přínosná z hlediska vědeckého, a proto velmi chvályhodná. Mají však rovněž instrumentální logiku ve vztahu ke konceptualizaci právních dějin předcházejících 19. století, a to z následujících důvodů.

a) Za prvé se (nejen) právnícké mladé generaci oproti předchozím badatelům ztížila schopnost čtení a analýzy starších tištěných i netištěných pramenů a akcesoricky k tomu práce s původními texty. Příčinou tohoto jevu nejsou jen odlišné důrazy, kladené na ně v rámci vzdělávacího systému, které mají vyhovovat „požadavkům 21. století“. Směřují proto primárně především k určitým způsobem identifikované, byť občas snad zdánlivé praktičnosti.¹³ Důvodem je ovšem bezpochyby i skutečnost, že původní texty jsou v řadě případů, oproti standardům 21. století ohledně zpřístupňování zdrojů, pro širší odbornou i laickou veřejnost stále relativně hůře dostupné. Nadto se samozřejmě v průběhu temporální evoluce proměnily požadavky na podobu kritických edicí.

b) Za druhé městské právo může představovat, byť s nutnou mírou zjednodušení, jistou analogii k prezentní době. Stejně jako je tomu dnes při utváření nadstátních právních řádů, se právo stejných městských právních kultur vyznačovalo dlouhodobou nelineární evolucí, obousměrným transferem idejí, norem, principů i technikálií vytváření práva.¹⁴ Vedlo tak k prolínání právních kultur a fungování jistého stupně globalizace práva, překračujícího zemské hranice a prolamujícího tehdejší, jinak převážně autarkní, právní a ekonomické soustavy. Paralelu se současnou praxí a soudobou představou o imanenci judikativní nadřazenosti¹⁵ lze spatřovat rovněž v dobovém rozhodném vlivu aplikační praxe v tehdejším

¹⁰ SATÓ, D. *Die Hallischen Schöffebücher aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts und der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts*. Kyoto: Kyoto University Press, 2018, s. 54.

¹¹ HERTEL, G. *Die Hallischen Schöffebücher: Erster Teil (1266–1400)*. Halle: Otto Hendel, 1882, HERTEL, G. *Die Hallischen Schöffebücher: Zweiter Teil (1400–1460)*. Halle: Otto Hendel, 1887.

¹² VIZ SEIDEL, A. Ablösung und Verdrängung des Niederdeutschen durch das Hochdeutsche – Eine sprachhistorische Studie am Beispiel der Hallischen Schöffebücher. In: FREITAG, W. – RANFT, A. *Geschichte der Stadt Halle*. Bd. 1. *Halle im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit*. Halle: Mitteldeutscher Verlag, 2006, s. 179–192.

¹³ Přitom i pro oblast právního řádu bezpochyby nadále platí Ciceronova slova, že: *Historia vero testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustatis, qua voce alia nisi oratoris immortalitati commendatur*. VIZ CICERO, M. T. *De Oratore*. Für den Schulgebrauch erklärt von Karl Wilhelm Piderit. Leipzig: B. G. Teubner, 1862, s. 110. V elektronické podobě dostupný na: <https://ia802707.us.archive.org/27/items/deoratore00pidegoog/deoratore00pidegoog.pdf>. [cit. 23. 06. 2019].

¹⁴ K tomuto pojetí transferu viz např. GIARO, T. (Hg.). *Modernisierung durch Transfer im 19. und frühen 20. Jahrhundert*. (Rechtskulturen des modernen Osteuropa. Traditionen und Transfers I.). Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 2006, s. VII nebo MIKUŁA, M. *Prawodawstwo króla i sejmu dla malopolskich miast królewskich (1386–1572)*. Krakow: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2014, s. 34.

¹⁵ ONDŘEJKOVÁ, J. *Vnější limity soudcovské interpretace a argumentace*. Praha: Leges, 2018, s. 12, též ŠOUŠA, J. *Právní úprava amnestie v letech 1918–1953 v českých zemích*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2019, s. 109.

městském právu.¹⁶ Taková praxe byla navíc vytvářena osobami právo praktikujícími, z nichž jen menšina disponovala formálním právnickým vzděláním. Již v tehdejší době lze rovněž spatřovat vliv vztahů periferie – centrum na fungování živého práva a myšlení lidí¹⁷ a dále rozsáhlou ekonomickou imigraci do měst, kde, alespoň podle představ příchozích imigrantů, pro ně bylo více hospodářských příležitostí, když platila notoriетně známá zásada *Stadtluft macht frei*. Konečně:

c) právě ve městech postupně vznikaly kořeny kulturně-morálních představ a myšlenkových statků, transformujících se pozvolna v dominující hodnotový žebříček dnešní doby.¹⁸ Materiální postavení svobodného měšťana formovalo tzv. měšťanskou mentalitu a morálku. Normativní systém, jenž bývá iusnaturalistickými směry jurisprudence spojován s právním normativním systémem, minimálně z hlediska subjektivního vnímání práva, ale rovněž v rámci konstruktů základních práv a „nezměnitelných principů a materiálních jader“ práva, při vytváření konstruktů spravedlnosti.¹⁹

Satóovo dílo je výsledkem jeho dlouholetých pobytů v Německu. Ztělesňuje charakteristické rysy svého autora: pečlivost, erudici a zápal pro zkoumanou problematiku. Vlastnímu textu předchází zevrubný úvod. V něm se autor zabývá staršími edicemi, popisuje prameny, z nichž čerpal, ale rovněž soudy, z jejichž činnosti editované prameny vznikly. Ediční zásady jsou poměrně stručné (s. 78–79), nicméně ve vztahu k dřívějším počínům v zásadě kontinuální. Strukturálně je edice rozdělena na 5. (do s. 180), 6. (s. 182–278) a 7. knihu (s. 280–383). Vlastní text pramenů je doprovázen jmenným, místním a věcným rejstříkem.

V rámci edice se lze setkat s řadou zajímavých a pro vědecký diskurz podnětných poznatků ohledně právní každodennosti,²⁰ např. s kolizními normami a vlivem učených právníků na skutečně „žijící“, tzn. fungující právní řád středověku a raného novověku. Do této kategorie náleží kupříkladu hraniční spor vedený mezi měšťany z Halle a Calbe,²¹ který byl řešen též církevním úředníkem biskupského soudu. V rámci řízení bylo pak vyžádáno i stanovisko Lipské univerzity.²² Rovněž se v prameni lze setkat se znaky řízení,

¹⁶ Např. k tomu na Starém městě pražském viz PÁTKOVÁ – SMOLOVÁ – POŘÍZKA – CHARVÁT – MATL (eds.), c. d., s. 9 a 11.

¹⁷ K tomuto vztahu viz např. DVOŘÁK, J. *Vrchnostenské město v raném novověku. Vztahy vrchnosti a venkovského zázemí na příkladu Svitav v 17. století*. Brno: Matice moravská, 2013, s. 99 nebo VOREL, P. *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15.–17. století*. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích, 2001, s. 74–81.

¹⁸ Doby postmoderní přitom možná ještě více než období moderního.

¹⁹ Měšťanskou morálku popsala velmi trefně Maria Ossowska. Viz OSSOWSKA, M. *Měšťanská morálka*. Praha: Academia, 2012. Z poslední doby lze důraz na konkrétní, nikoliv abstraktně nestranné, nýbrž „postojové“ pojmání hodnotových principů v rámci posuzování obsahu norem vysledovat zřetelně např. v nálezu Ústavního soudu ze dne 17. 04. 2019, sp. zn. II.ÚS 3212/18. V něm se senát Ústavního soudu většinou hlasů zastal hoteliéra, vyžadujícího kolektivně po určitém, státoobčanský určeném, segmentu svých potenciálních hostů, aktivní konání. Hoteliér se tak třetí osoby, identifikované plošně, na základě vlastního morálního standardu, snažil zapojit do projevu svých vlastních politických názorů a apelů.

²⁰ K právní každodennosti v české vědecké obci publikuje rozsáhle zejména Jaroslav Čechura. Viz např. ČECHURA, J. *Norma, knížecí reskripty kontra každodenní praxe a praktiky. Mýtus a realita tzv. schwarzenberského zákazu sňatků. Jihočeský sborník historický*, 2012, 81, s. 159–187.

²¹ Viz SATÓ, c. d., s. 58.

²² Zde lze zmínit, že Lipská univerzita (*Alma mater lipsiensis*) byla založena v roce 1409 mistry a studenty, již opustili Karlovo učení v souvislosti s vydáním Dekretu kutnohorského. Její statuty, stejně jako fungování na bázi univerzitních národů, z pražského vzoru výrazně vycházely.

kdy oproti zemskému právu posiluje písemnost²³ a účast učených právníků na řízení, např. v pozici vykonavatelů testamentů.²⁴ Stranou řízení nemusel být podle práva Halle jen jednotlivý měšťan či obyvatel města, nýbrž rovněž město jako korporace anebo procesní zmocněnec s halským měšťanským právem ve prospěch osob z mimoměstského právního okruhu.²⁵ Zde lze spatřovat analogii s českým právem, kde vystupovaly osoby, jež mohly vést spor za poškozeného.²⁶

Dan Sató oproti starším edicím právních knih přísežných z Halle přikládá, vzhledem ke svému právníkému vzdělání, význam praktickému užití právních knih při aplikaci práva a vytváření individuálních právních aktů. Proto klade důraz na přesné pořadí zařazení zápisů jednotlivých písařů. Proto též sleduje jednotlivé kroky trestního řízení.²⁷ Ukazuje rovněž změněnou systematiku v manuálech soudu, resp. v knihách po roce 1484, když jsou zápisy vedeny podle jednotlivých zasedání chronologicky, což do té doby nebyvalo zvykem.²⁸

Jak bylo naznačeno výše, má znalost halského práva významný komparativní přínos i pro českou a slovenskou právní historii. Halle, stejně jako severní část Čech a Moravy a značná část Slovenska, náleželo do magdeburské městské právní kultury.²⁹ Vedle toho však bylo od 13. století do roku 1518 rovněž součástí Hanzы.³⁰ Právě z období členství mezi hanzovními městy pochází většina zápisů, editovaných v recenzované publikaci.

Důležitou je bezpochyby také skutečnost, že edice je dvojjazyčná, německo-japonská. Zprostředkovává tak středoevropské historické právo a poznatky nejnovějšího i staršího bádání o problematice městského práva do sféry právní vědy oblasti Dálného východu. Z hlediska jazykového je edice předmětného pramene rovněž důležitá, neboť prezentuje dobovou právní terminologii a přispívá k výzkumu vývoje německého jazyka, když ukazuje jazykové proměny v 15. století a vytvoření *Mittelhochdeutsch*.³¹ Významné je rovněž posilování latinských termínů v právních textech v knihách po roce 1502.³² Dan Sató spojuje zmíněný trend se zvyšujícím se vzděláním stran sporu. Příčina však mohla tkvět ještě trochu jinde. Lze zde spatřovat analogii s používáním terminologie též v např. Právech městských království českého Pavla Kristiána z Koldína. V této české kodifikaci městského práva bylo používání latinských výrazů projevem humanistického vzdělání autora a současně jistým elementem dobové formy recepce římského práva, byť zůstává otázkou, nakolik tyto pojmy odrážely skutečnou znalost římskoprávních institutů či zda nedošlo k určitému významovému posunu pojmů anebo k použití tezí římských juristů, vytržených z kontextu.³³ Svět jazyka, řeči a slov je jedním z dominantnějších světů sociální

²³ Viz SATÓ, c. d., s. 74.

²⁴ Tamtéž, s. 58–61.

²⁵ Tamtéž, s. 71.

²⁶ Viz např. KINDL, V. – SKŘEJPEK, M. a kol. *Právnícký stav a právnícké profese v minulosti*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 136.

²⁷ SATÓ, c. d., s. 50.

²⁸ Tamtéž, s. 69.

²⁹ Tamtéž, s. 43.

³⁰ Viz [https://de.wikipedia.org/wiki/Halle_\(Saale\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Halle_(Saale)). [cit. 22. 06. 2019].

³¹ SATÓ, c. d., s. 71.

³² Tamtéž, s. 73.

³³ Např. typicky se skutečnost nepřesného pojetí římskoprávních institutů projevila v čl. A 2 § 4 a 5 Práv městských Království českého, kde je nesprávně uchopeno odlišení veřejného a soukromého práva. Viz

existence člověka,³⁴ jazykem, který může spolukonstruovat realitu. I z tohoto hlediska má publikace svou nezastupitelnou roli.

Na závěr je třeba říci, že vydání edice lze přivítat jako kvalitní a pro vědecký diskurz významné dílo. Nezbývá než knize popřát, aby si v České republice i na Slovensku našla své čtenáře, z nichž někteří ji využijí pro vlastní badatelskou práci.

Jiří Šouša jr.

doi: 10.14712/2464689X.2019.41

ŠOUŠA, J. Komparace vybraných otázek Práv městských Království českého s úpravou podobných institutů v litoměřickém právu. In: MALÝ – ŠOUŠA (usp.), *Městské právo ve střední Evropě*, s. 166. Ve stejné kodifikaci došlo k významovému posunu též u institutu *iuramentum calumniae*. Viz SKŘEJPEK, M. – FALADA, D. Římské právo v Koldínově díle. In: MALÝ – ŠOUŠA (usp.), *Městské právo ve střední Evropě*, s. 131. K vytržení právních názorů starověkých římských učenců z kontextu viz např. tamtéž, s. 127.

³⁴ HONZÁK, R. *Psycho-somatická prvouka*. Praha: Vyšehrad, 2017, s. 10.